

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ТА РЕГУЛЮВАННЯ ПРИРОДНИХ МОНОПОЛІЙ В ЕКОНОМІЦІ УКРАЇНИ

Наталія Рудковська¹, Тарас Попович²

Львівський національний університет імені Івана Франка
79008 м. Львів, проспект Свободи, 18

¹e-mail: nataliya.rudkovska@lnu.edu.ua

²e-mail: taras.popovych.eke@lnu.edu.ua

Анотація. У статті висвітлюється проблема регулювання діяльності природних монополій України в умовах кризових явищ національної та світової економіки, акцентуючи на важливості ефективного регулювання діяльності природних монополій в Україні, від якого залежить те, наскільки стабільним буде зростання національної економіки та посилення її конкурентних позицій на міжнародних ринках. Визначено, що найбільші природні монополії, такі як постачальники енергії, транспортні компанії та інші, мають значний вплив на економіку через своє домінуюче становище в галузі, а отже, їхнє ефективне регулювання є важливим завданням для забезпечення рівноправного доступу споживачів до ринку та підтримки конкуренції.

Наголошено на одному із ключових аспектів регулювання природних монополій, суть якого полягає в забезпеченні відповідної регуляторної політики та нагляду з боку уряду. Сюди належить встановлення правил та стандартів для забезпечення ефективності, прозорості та рівноправності у діяльності вітчизняних монополій. У даному контексті залишається важливою проблемою для дослідження питання моніторингу та аналізу функціонування монополій для вчасного виявлення можливих антиконкурентних практик та захисту інтересів споживачів. Основою ефективного регулювання природних монополій є розвиток антимонопольної політики та контролю за концентрацією ринків, адже забезпечення здорової конкуренції та запобігання зловживанням домінуючим становищем на ринку сприяє розвитку інновацій, новітніх технологій, що є своєрідним стимулом для української економіки загалом.

Потреба у діяльності природних монополій виступає «провалом ринку», так як, один із ринкових законів – закон конкуренції у таких структурах не діє. Уряд та утворені ним регуляторні органи і комісії повинні застосовувати різноманітний інструментарій за методологічними рекомендаціями та контролювати діяльність суб'єктів природних монополій.

Складність такого процесу проявляється у вагомій соціальній складовій діяльності таких структур, їх вплив на забезпеченість населення базовими потребами.

Зважаючи на трансформаційний період функціонування економіки України, рух у напрямку інтеграції з Європейським Союзом та перейняття частини їх норм та вимог, потребу у цілісному стійкому економічному зростанню, підвищенню рівня національної безпеки та рівня життя громадян актуальним є питання дослідження державного регулювання природних монополій у національній економіці. Завдяки ефективному регулюванню, країна може забезпечити сприятливі умови для бізнесу, залучення інвестицій та розвитку нових галузей, що сприяє її подальшому економічному зростанню та розвитку.

Ключові слова: природна монополія, національна економіка, державне регулювання, конкурентне середовище, монополізація.

Постановка проблеми. Природні монополії виступають об'єктами державного регулювання через високий рівень концентрації капіталу, необхідного для їх ефективного функціонування, тісну взаємодію з усіма секторами економіки, соціальну значимість галузей, що діють у структурі природних монополій, та як наслідок їх вплив на конкурентоспроможність та національну безпеку країни.

Регуляторна дія держави повинна бути спрямована на усунення негативних наслідків монополізму, визначення тих сфер діяльності природних монополій, що потребують розвитку конкурентного середовища та забезпечення більш ефективного створення товарів та послуг.

Державне регулювання передбачає здійснення державою комплексних заходів щодо упорядкування, контролю, нагляду за відповідним галузевим ринком для запобігання зловживанням і порушенням. В той час, як відсутність належного правого регулювання ринку вітчизняних монополій, може призводити до таких негативних наслідків, як обмеження конкуренції, зловживання домінуючою позицією на ринку, недостатньої захищеності прав споживачів тощо. Дана проблема має загальнодержавне значення, оскільки застосування ефективних механізмів регулювання природних монополій забезпечують баланс між захистом інтересів споживачів, стимулюють інноваційний розвиток, стабільність та конкурентоспроможність економіки країни, це покращує рівень життя населення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. За останні роки свій вклад у проблему дослідження регулювання природних монополій зробили такі науковці, як О. Шраменко та О. Полякова, О. Песцова-Світалка, І. Світлак, Л. Кузьменко, В. Хрустальова, С. Ференц та інші. Автори висвітлюють актуальні проблеми, що виникають на українському ринку природних монополій, аналізують причини їх виникнення та особливості застосування відповідних інструментів державного регулювання для забезпечення сталого розвитку економіки відповідно до міжнародних стандартів. Віддаючи належне науковим напрацюванням науковців, варто зауважити, що не всі особливості проблеми було досліджено повною мірою.

Постановка завдання. Метою дослідження є комплексний аналіз механізму державного регулювання природних монополій в Україні, виявлення потенційних загроз у сфері діяльності природних монополій та їх наслідків для національної економіки, а також розроблення пропозицій щодо підвищення його ефективності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Природна монополія є одним із видів монополій. Згідно із статтею 12 Закону України «Про захист економічної конкуренції», суб'єкт господарювання вважається монополістом (домінантом) на ринку товару, якщо

він не має конкурентів або стикається з обмеженою конкуренцією через різні перешкоди для доступу інших суб'єктів господарювання до ринку. Ці перешкоди можуть включати в себе обмеженість можливостей для закупівлі сировини, матеріалів та реалізації товарів, наявність бар'єрів для входу інших суб'єктів господарювання на ринок, або наявність пільг для монополіста [2].

Відштовхуючись від загального поняття монополії, яке характеризує її як «досягнення суб'єктом господарювання монопольного (домінуючого) становища на ринку товару, підтримання або посилення цього становища», Вільям Баумол зосередив увагу на найвизначнішій особливості природної монополії як одного із видів монополії, а саме на властивості раціонального використання ресурсів компанії-монополіста порівняно із малим чи середнім бізнесом.

Одне із визначень природної монополії було запропоноване у 1977 року вище згаданим видатним економістом, який зазначав, що природна монополія, це «галузь, в якій багатогалузеве виробництво є більш витратним, ніж виробництво монополії» [14].

Природна монополія виникає, коли на ринку існують високі вхідні бар'єри, які перешкоджають конкурентам увійти в галузь, і лишається лише один ефективний гравець, який може забезпечити послуги на певній території. Ця форма монополії може мати різні причини, такі як унікальна технологія, сировина або інші обмежувальні фактори [13].

Високі вхідні бар'єри часто вимагають значних капіталовкладень, що робить єдиного великого виробника здатним задовольнити всі потреби ринку за рахунок великомасштабного виробництва. Це робить неможливим для дрібних виробників конкурувати через вищі витрати. Хоча природні монополії можуть забезпечити продукт або послугу за більш низькою ціною, ніж будь-який потенційний конкурент, їх часто регулюють для захисту інтересів споживачів.

Таким чином, виходячи з викладеного вище, під природною монополією слід розуміти сферу економічної діяльності, в якій в даний момент часу:

- 1) ресурси є унікальними;
- 2) технологія повинна забезпечувати безпеку життєдіяльності;
- 3) потрібні великі капітальні вкладення;
- 4) виникнення конкуренції неможливо;
- 5) має місце економія на масштабі виробництва [12, с. 228].

Також слід виокремити суб'єкти господарювання природних монополій, до яких належать: транспортування нафти і нафтопродуктів трубопроводами; транспортування природного і нафтового газу трубопроводами; передачі електричної енергії централізованого водопостачання та водовідведення тощо [5].

Звернемося до щорічного Звіту Антимонопольного комітету України, у якому він висвітлює ключові проблеми, правопорушення, штрафи, санкції, а також надає оцінку та характеристику функціонуванню монопольних та суміжних із ними ринків, а також висвітлює тих суб'єктів, які порушують принципи конкурентної діяльності.

Антимонопольний комітет України (надалі - АМКУ) – державний орган спеціального статусу та повноваженнями, метою діяльності якого є забезпечення державного захисту конкуренції у підприємницькій діяльності та у сфері державних закупівель. Одним із головних завдань, покладених на нього Кабінетом Міністрів України – є захист конкуренції при регулюванні цін на товари та послуги, що виробляються господарюючими суб'єктами, які функціонують на ринках природних монополій, або є суміжними із ними [1].

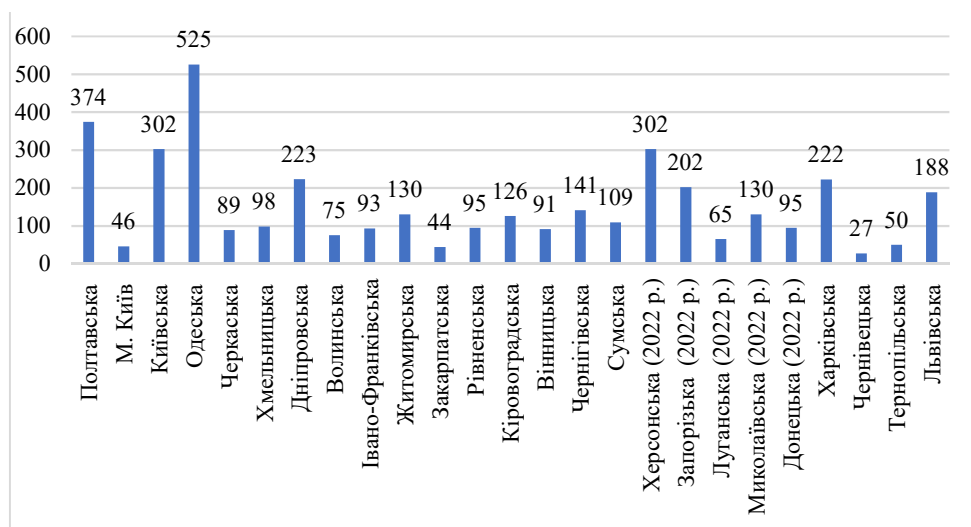

Рис. 1. Кількість суб'єктів природних монополій в Україні по областях (од., 2023 р.)

Станом на кінець 2023 року налічувалось 3896 суб'єктів природних монополій у 24 областях та 154 суб'єкти, розташовані у окремих населених пунктах України [6]. Найбільша кількість природних монополій розташована в Одеській області (525 одиниць), найменша – у Чернівецькій області (27).

Найбільш чисельними галузями за кількістю зареєстрованих суб'єктів природних монополій є ринок транспортування теплової енергії магістральними та місцевими (розподільчими) тепловими мережами, ринок централізованого водопостачання та водовідведення. Ці ринки регулює Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг. Її створення підлягає під юрисдикцію Кабінетом Міністрів України, який надає їй спеціального статусу органу виконавчої влади, який здійснює державне регулювання, перевірку та нагляд за діяльністю господарюючих суб'єктів у сферах енергетики та комунальних послуг (див. табл. 1) [3].

Усі решта монополійні галузеві ринки регулюються Міністерством Інфраструктури України, який є основним органом виконавчої влади у сфері транспорту, дорожнього господарства, надання послуг поштового зв'язку та інфраструктури. До його основних завдань належать:

- окреслення та впровадження державної політики у сферах транспорту та дорожнього господарства, регламентація користування повітряним простором, дорожнього господарства, надання послуг поштового зв'язку;
- регламентування та контроль за реалізацією державної політики щодо забезпечення безпеки руху, навігаційно-гідрографічного забезпечення судноплавства та торговельного мореплавства;
- використовуючи сферу своїх повноважень, участь у формуванні та забезпеченні здійснення державної політики тарифного регулювання та політики державних замовлень і закупівель що стосується надання послуг поштового зв'язку [4].

У таблиці 2 наведено рівень локалізації суб'єктів природних монополій, як ми спостерігаємо, 99% підприємств діють на регіональних ринках. Однак найбільші природні монополісти діють на національному рівні. Дану статистику подавав АМКУ до 2020 року, надалі – дані не знайдено. Найбільшими національними природними

монополіями країни є АТ «Українська залізниця», АТ «Укртрансгаз», ДП «Національна енергетична компанія», ДП «Укрхімтрансміак», АТ «Укртрансгаз», ДП ОПР «Украерорух».

Таблиця 1

Природні монополії за рівнем підпорядкованості

	2017		2018		2019		2020	
	од.	%	од.	%	од.	%	од.	%
Підпорядковані Міністерству інфраструктури	37	1,8	36	1,1	36	1,1	36	1,1
Підпорядковані Національній Комісії, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг	1989	98,2	3216	98,9	3330	98,9	3338	98,9
Разом	2026	100	3252	100	3366	100	3384	100

Таблиця 2

Природні монополії за рівнем локалізації

	2017		2018		2019		2020	
	од.	%	од.	%	од.	%	од.	%
Регіональні природні монополії	1994	98,42	3229	99,46	3235	99,48	3344	99,11
Спільні територіальні монополії	25	1,23	16	0,33	9	0,28	22	0,65
Національні природні монополії	7	0,35	8	0,25	8	0,25	8	0,24
Разом	2026	100	3253	100	3366	100	3374	100

Виходячи з вище зазначеного, головними цілями державного регулювання природних монополій в економіці України повинні бути передусім:

- захист споживачів;
- забезпечення конкуренції;
- заохочення ефективності та інновацій;
- регулювання цін і якості;
- забезпечення фінансової стійкості державних підприємств.

Як зазначають О. Шраменко та О. Полякова, регулюючи природні монополії, держава вирішує два основні завдання: по-перше, ліквідує «провали ринку» по відношенню до суспільних благ, виробництво яких мало цікавить приватний бізнес, по-друге, за допомогою антимонопольного законодавства забезпечує «включення» конкурентного механізму всюди, де він здатний більш ефективно, ніж монополія, використовувати виробничі ресурси [12, с. 230-231].

Зловживання монополюючим становищем на ринку полягає у встановленні цін або умов, що неможливо було б встановити за умов наявності значної конкуренції, а також у застосуванні різних цін або умов до однакових угод без об'єктивно виправданих причин. Крім того, це охоплює обумовлення укладання угод прийняттям додаткових зобов'язань, які не стосуються предмета договору, обмеження виробництва, ринків або технічного розвитку, що може завдати шкоди іншим суб'єктам господарювання. Також до зловживань належить відмова від придбання або реалізації товару без альтернативних джерел, суттєве обмеження конкурентоспроможності і створення перешкод доступу на ринок чи виходу з нього.

Удосконалення діючої системи державного регулювання діяльності суб'єктів природних монополій в Україні сьогодні є особливо актуальним, адже недосконалий ціновий механізм та, як наслідок, завищені тарифи на товари та послуги, що реалізуються суб'єктами природних монополій, перешкоджають створенню конкурентоздатної продукції, що здатна відповідати не лише вітчизняним нормам, але й міжнародним стандартам якості, а також розвиток конкурентного середовища загалом, через формування високих, подекуди «штучних» бар'єрів входу у галузь нових підприємців. Також, здатність суб'єктів природних монополій встановлювати завищені тарифи на свої товари позбавляє їх стимулів до зменшення витрат шляхом покращення технології виробництва, впровадження новітніх технологій, і тим самим досягненням розподільчої та економічної ефективності. Основними причинами недостатньої ефективності цінового державного регулювання тарифів на товари та послуги суб'єктів на ринках природних монополій вважається слабкий вплив урядових регулятивних органів на функціонування ринків природних монополій та наявність подекуди більшого впливу зацікавлених груп інтересів у регулюванні та встановленні норм та принципів на їх користю.

Не визначено єдиної методологічної системи для оптимального цінового регулювання природних монополій. Для суспільства найбільш бажаним результатом функціонування природної монополії є отримання найбільшого сукупного надлишку, що є сумою споживчого надлишку та прибутку. Сукупний надлишок досягає максимуму тоді, коли ціни дорівнюють граничним витратам, а підприємство продає увесь обсяг продукції при даному рівні цін, мінімізуючи при цьому свої витрати витрати. Особливість у діяльності природної монополії виникає в тому, що рівність цін та граничних витрат виявляється у понесенні фірмою збитків. Тому суб'єкти природних монополій доволі часто вдаються до перехресного субсидування, що допомагає перекрити збитки при встановленні ціни нижче рівня середніх витрат. Загалом ефективність методології тієї чи іншої схеми регулювання природної монополії визначається трьома основними критеріями добробуту:

- ефективність в розподілі ресурсів;
- виробнича ефективність;
- дистрибутивна ефективність [7, с. 42].

У випадку встановлення однакових фіксованих цін не зважаючи на функцію витрат окремого монополіста, то він не одержує стимулів до зниження витрат. Ціновий механізм повинен бути достатньо високим для покриття витрат компаній, зважаючи на їх операційні, трансакційні та інвестиційні витрати. Якщо встановлена регулятором ціна матиме прямий корелятивний зв'язок із функцією витрат компанії, то негативних розподільних наслідків вдасться уникнути, та одночасно виникне проблема із зникненням стимулів до скорочення витрат, та як наслідок, зниження виробничої ефективності.

Державні органи постійно здійснюють регулювання діяльності суб'єктів природних монополій саме через їх соціальну значущість, при формуванні цінового механізму це стосується також забезпечення необхідною кількістю товарів та послуг певних уразливих категорій населення за цінами нижче за собівартість. Доступ до таких послуг для таких споживачів фінансується за рахунок вищих прибутків, що одержуються від продажу інших товарів і послуг, або ж коштів виділених із державного бюджету [10, с. 23].

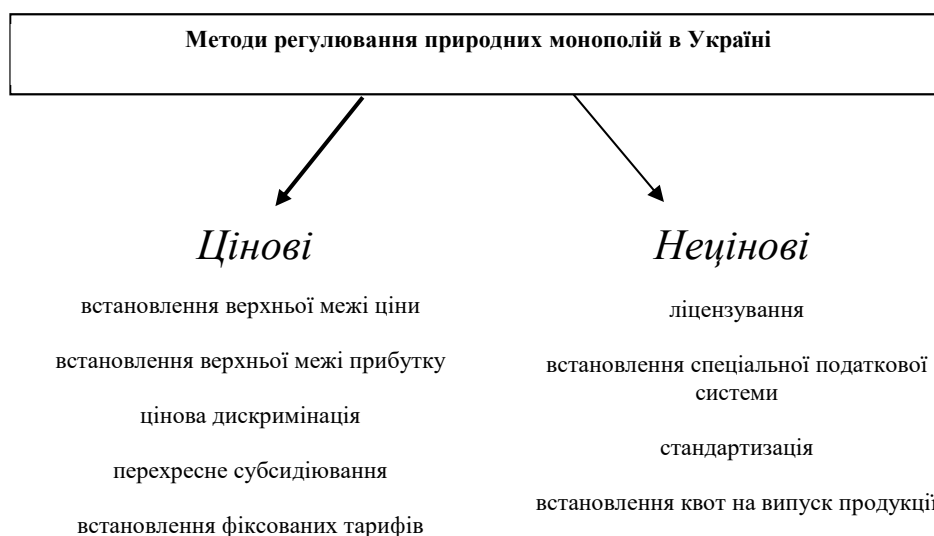

Рис.2 Цінові та нецінові методи державного регулювання природних монополій в Україні

У процесі проведення тарифної політики в Україні та застосування цінових механізмів регулювання на товари суб'єктів природних монополій існують невирішені проблеми, що призводять до низької результативності здійснення державного регулювання. Пропонується для вдосконалення тарифного регулювання першочергово сприяти залученню інвестицій та покращення інвестиційної привабливості підприємств природних монополій. Тому є необхідність при формуванні цін на товари та послуги, включати частку прибутку на інвестований капітал, яка має бути достатньою для забезпечення необхідного для галузі рівня інвестицій. Також ціна має відповідати середньому рівню норми прибутковості для даного сектору у вітчизняній економіці, з урахуванням ризиків діяльності конкретного сектору.

Також для стимулювання підвищення ефективності діяльності підприємств природних монополістів впроваджують стимулюючі методи регулювання, а саме метод верхньої межі ціни, або верхньої межі доходу. Застосування цих методів дає змогу скоротити неефективні витрати відповідних компаній, що піддаються регулюванню. У процесі формування тарифної методології формування цін на ринках природної монополії, для забезпечення прозорості та ефективності затверджених тарифів необхідно дотримуватися наступних принципів: збалансування інтересів усіх учасників відносин; б) стимулювання виробників до зниження витрат і встановлення певних нормативних обмежень під час формування витратного кошторису підприємства [7, с. 43].

У науковій теорії визначено дві основні моделі регулювання природної монополії: «промислової» і «постіндустріальної». Перша модель, властива промисловій епосі, передбачає пряме обмеження монополіста зі строгим контролем параметрів виробництва. Основними інструментами промислової моделі є цінове регулювання, регулювання норми прибутку та інвестиційний контроль. Друга модель, яка формується на початку постіндустріальної епохи, включає ринково-орієнтоване та

стимулююче регулювання без деталізованого контролю за параметрами виробництва. При застосуванні цієї моделі замість жорсткого контролю цін використовуються інструменти, що стимулюють інновації та покращення ефективності, наприклад, дозвіл на вищі тарифи за впровадження нових технологій, а також залучення споживачів до процесу регулювання через публічні обговорення, опитування тощо [12, с. 228].

Вибір оптимальної моделі регулювання монополії необхідно здійснювати у відповідності до економічних умов країни. Індустріалізація в минулих десятиліттях та поступова переорієнтація на знання, послуги та інформаційні технології дали поштовх до створення нової економічної реальності, де традиційні механізми контролю можуть втратити свою ефективність. Тому враховуючи динаміку розвитку та наукові досягнення, децентралізоване та гнучке регулювання може бути більш ефективним і придатним для використання в умовах сучасного господарювання.

Під час господарської діяльності держава веде політику з метою розвитку економічної конкуренції та зниження рівня природного монополізму. Ця політика включає заходи з демонополізації економіки та надання підтримки суб'єктам господарювання для стимулювання конкуренції. Вона реалізується через дії органів державної влади, місцевого самоврядування та адміністративно-господарського управління та контролю. Суб'єкти господарювання та владні структури зобов'язані сприяти розвитку конкуренції і утримуватися від будь-яких дій, що можуть порушити її, а органи державної влади, які відповідають за регулювання галузей економіки, повинні проводити ретельний моніторинг ринку для аналізу та прогнозування його розвитку.

Державний контроль за дотриманням законодавства про конкуренцію та захист інтересів суб'єктів господарювання і споживачів здійснюється Антимонопольним комітетом України, проте органи влади, місцевого самоврядування та адміністративно-господарського управління зобов'язані сприяти Антимонопольному комітету України у виконанні його функцій з підтримки та захисту конкуренції та контролю за дотриманням відповідного законодавства. Крім того, у сфері медіа також здійснюється контроль за дотриманням цього законодавства згідно з відповідним законом України.

Розглядаючи проблему регулювання природних монополій, слід виокремити таке поняття, як антиконкурентні узгоджені дії. Відповідно до визначення, це спільні дії, які призводять або можуть призвести до обмеження, усунення або запобігання конкуренції. Це визначено у статті 6 Закону України «Про захист економічної конкуренції». Такі узгоджені дії, серед іншого, включають установлення цін або інших умов продажу товарів, обмеження виробництва, обсягів ринків, а також домовленості щодо розподілу ринків за територіальними, асортиментними, обсяговими або іншими ознаками. Крім того, вони можуть стосуватися спотворення результатів аукціонів, обмеження доступу до ринку інших учасників, а також застосування невідповідних умов у порівнянні з іншими суб'єктами господарювання [1].

Також до антиконкурентних узгоджених дій належить бездіяльність суб'єктів господарювання на ринку, яка призводить або може призвести до обмеження конкуренції, якщо існують об'єктивні обставини, що виправдовують такі дії чи бездіяльність.

Однією із важливих проблем, яку вирішує державне регулювання природних монополій – це, передусім, контроль за їх діяльністю. Аналіз і виявлення неправомірних дій суб'єктів природних монополій сприяє створенню справедливих умов для всіх учасників ринку та сприяє стимулюванню інновацій та ефективному використанню

ресурсів. Запобігання таким діям є ключовим для забезпечення конкурентоспроможності економіки країни та захисту інтересів споживачів.

Зазначається, що надто обмежувальна антимонопольна політика може деструктивно впливати на інноваційні процеси в суспільстві та державі. Через те, що санкції за монополю високі прибутки, вилучені завдяки розробці та впровадженню інновацій у виробничий процес, ймовірно стримуватимуть розробку нових товарів та послуг, як самою домінуючою фірмою, так фірмами-аутсайдерами, які очікуватимуть відповідного державного захисту [11, с. 146].

Державне регулювання природних монополій, на нашу думку, повинно ґрунтуватися на прозорості та відкритості процедур. Також, важливим є адресність регулювання, тобто, орієнтація на конкретний суб'єкт природної монополії, що може забезпечити ефективне управління цим сектором. Ще одним важливим аспектом є стимулювання підвищення якості товарів та задоволення попиту на них, що сприяє покращенню якості продукції і задоволенню потреб споживачів. Забезпечення захисту прав споживачів є важливим у контексті захисту інтересів споживачів в умовах монополю ринку. Також важливим є підвищення ефективності функціонування суб'єктів природних монополій, що може бути досягнуто за допомогою стимулюючого регулювання. Це становить основу для створення ефективної системи регулювання суб'єктів природних монополій, спрямованої на забезпечення якості послуг та контролю за економічною рівновагою.

Висновки. На сьогодні Україна перебуває у складних умовах, які сформувались під впливом війни та її наслідків для інфраструктури країни. Недосконале законодавство, відсутність ефективних інструментів контролю за дотриманням діяльності компанії стали об'єктом уваги для сучасних науковців.

Природні монополії, як правило, є стратегічними об'єктами, від яких залежать не тільки рівень умов життєдіяльності населення і розвитку сфери виробництва, а й питання національної безпека. Оскільки суб'єкти монополії, за своєю природою, схильні зловживати владою, то для уникнення розбалансування всієї ринкової системи уряд має контролювати таких виробників. При цьому регулювання діяльності суб'єктів природних монополій має забезпечувати баланс інтересів цілого суспільства та держави. Досягнення такої мети та виконання відповідних передбачених до неї цілей, вимагають досконалої правової бази та належної роботи виконавчих органів.

Також не варто упускати з уваги, що регулювання повинно створити підґрунття для ефективного функціонування суб'єкта природної монополії, стимулює до покращення якості його продукції, підвищення інвестиційного потенціалу, оновлення капітальних фондів та впровадження інновацій. Завдяки ефективному регулюванню, країна може забезпечити сприятливі умови для бізнесу, залучення інвестицій та розвитку нових галузей, що сприяє її подальшому економічному зростанню та зайняттю конкурентоспроможної позиції на світовому ринку.

1. Про Антимонопольний комітет України: Закон України від 26.11.1993 (у редакції закону від 02.08.2017) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3659-12>
2. Про захист економічної конкуренції: Закон України від 26.12.2002 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2210-14#Text>
3. Про Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг: Закон України від 13.07.2017 (у редакції закону від 13.11.2021) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1540-19#Text> (дата звернення 15.11.2021р.)

4. Постанова «Про затвердження Порядку складання та ведення НКРЕКП реєстру суб'єктів природних монополій. URL: <https://www.nerc.gov.ua/acts/pro-zatverdzhennya-poryadku-skladannya-ta-vedennya-nkrekp-reestru-subektiv-prirodnikh-monopolij?id=28748>
5. Державне регулювання природних монополій в Україні: напрями вдосконалення / В.В. Венгер // Економіка і прогнозування. — 2006. — № 3. — С. 65-79 URL: http://eip.org.ua/docs/EP_06_3_65_uk.pdf
6. Зведений перелік суб'єктів природних монополій. URL: <https://amcu.gov.ua/storage/app/uploads/public/65a/a4f/6fd/65aa4f6fd08da019449353.pdf>
7. Кузьменко Л. Г. Світовий досвід регулювання діяльності суб'єктів природних монополій та основні напрями вдосконалення їх регулювання в Україні / Л. Г. Кузьменко. // Наукові записки. Том 68. Економічні наук. — 2007. — С. 40-46.
8. Міністерство інфраструктури України: офіційний веб-сайт URL: <https://mtu.gov.ua>
9. Монополія / В. В. Луць // Енциклопедія Сучасної України / Редкол. : І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. — К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2019. URL: <https://esu.com.ua/article-69189>
10. Сторяров В. Ф. Державне антимонопольне регулювання / В. Ф. Сторяров, В. І. Островецький. // Економічна наука. — 2016. — №8. — С. 19-27.г
11. Теоретико-методологічні засади аналізу антимонопольної політики держави. Островерх П.І., Моряк Т.П., Остафійчук С.П. Формування ринкової економіки в Україні. — Львів. 2020. — Випуск 44. — С.140-151
12. Шраменко, О. В. Державне регулювання природних монополій в умовах глобальної економіки та розвитку науково-технічного прогресу / О. В. Шраменко, О. М. Полякова // Економіка і суспільство. - 2018. - Випуск 16. - С. 226-232. URL: <http://lib.kart.edu.ua/handle/123456789/1112>
13. Natural Monopoly: Definition, How It Works, Types, and Examples. URL: https://www.investopedia.com/terms/n/natural_monopoly.asp
14. Martin R. Strategy for Natural Monopolies. URL: <https://rogermartin.medium.com/strategy-for-natural-monopolies-aecfb3cebac9>

References

1. About the Antimonopoly Committee of Ukraine: Law of Ukraine dated November 26, 1993 (as amended by the law dated August 2, 2017) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3659-12>
2. Pro zakhyst ekonomichnoi konkurentsii [The Law of Ukraine On Protection of Economic Competition]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2210-14#Text>
3. About the National Commission, which carries out state regulation in the spheres of energy and communal services: Law of Ukraine dated 13.07.2017 (as amended by the law dated 13.11.2021) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1540-19#Text>
4. Постанова «Про затвердження Порядку складання та ведення НКРЕКП реєстру суб'єктів природних монополій» URL: <https://www.nerc.gov.ua/acts/pro-zatverdzhennya-poryadku-skladannya-ta-vedennya-nkrekp-reestru-subektiv-prirodnikh-monopolij?id=28748>
5. *Derzhavne rehulivannia pryrodnykh monopolij v Ukraini: napriamy vdoskonalennia* / V.V. Venher // *Ekonomika i prohnozuvannia*. — 2006. — № 3. — С. 65-79 URL: http://eip.org.ua/docs/EP_06_3_65_uk.pdf
6. *Zvedenyj perelik sub'ektiv pryrodnykh monopolij*. URL: <https://amcu.gov.ua/storage/app/uploads/public/65a/a4f/6fd/65aa4f6fd08da019449353.pdf>
7. Kuzmenko, L. G. World experience in regulating the activities of subjects of natural monopolies and the main directions of improving their regulation in Ukraine / L. G. Kuzmenko. // *Scientific notes. Volume 68. Economic Sciences*. - 2007. - P. 40-

8. Ministry of Infrastructure of Ukraine: official website [Electronic resource] – Electronic data [Kyiv: Ministry of Infrastructure of Ukraine, 2010-2021] URL: <https://mtu.gov.ua> (access date 09/05/2021)
9. *Monopoliia* / V. V. Luts' // Entsyklopediia Suchasnoi Ukrainy / Redkol. : I. M. Dziuba, A. I. Zhukovs'kyj, M. H. Zhelezniak [ta in.] ; NAN Ukrainy, NTSh. – K. : Instytut entsyklopedychnykh doslidzhen' NAN Ukrainy, 2019, available at: <https://esu.com.ua/article-69189>
10. V. F. Storeyarov State antimonopoly regulation / V. F. Storeyarov, V. I. Ostrovetskyi. // Economic science. – 2016. – No. 8. – P. 19-27.
11. Theoretical and methodological foundations of the analysis of the antimonopoly policy of the state. Ostroverkh P.I., Moryak T.P., Ostafichuk S.P. Formation of market economy in Ukraine. - Lviv. 2020. – Issue 44. – P.140-151
12. Shramenko, O. V. *Derzhavne rehuliuвання pryrodnykh monopolij v umovakh hlobal'noi ekonomiky ta rozvytku naukovo-tehnichnoho prohresu* / O. V. Shramenko, O. M. Poliakova // Ekonomika i suspil'stvo. - 2018. – Vypusk
13. *Natural Monopoly: Definition, How It Works, Types, and Examples*. URL: https://www.investopedia.com/terms/n/natural_monopoly.asp
14. Martin R. (2023). *Strategy for Natural Monopolies*. URL: <https://rogermartin.medium.com/strategy-for-natural-monopolies-acafb3cc6ac9>

FEATURES OF FUNCTIONING AND REGULATION NATURAL MONOPOLIES IN THE ECONOMY OF UKRAINE

Nataliya Rudkovska¹, Taras Popovych²

Львівський національний університет імені Івана Франка
79008 м. Львів, проспект Свободи, 18
¹e-mail: nataliya.rudkovska@lnu.edu.ua
²e-mail: taras.popovych.eke@lnu.edu.ua

The article highlights the problem of regulating the activity of natural monopolies of Ukraine in the context of crisis phenomena of the national and world economy, emphasizing the importance of effective regulation of the activity of natural monopolies in Ukraine, which depends on how stable the growth of the national economy will be and the strengthening of its competitive positions on international markets. It has been determined that the largest natural monopolies, such as energy suppliers, transport companies and others, have a significant impact on the economy due to their dominant position in the industry, and therefore their effective regulation is an important task to ensure equal market access for consumers and support competition.

One of the key aspects of the regulation of natural monopolies is emphasized, the essence of which is to ensure appropriate regulatory policy and supervision by the government. This includes establishing rules and standards to ensure efficiency, transparency and equality in the activities of domestic monopolies. In this context, the issue of monitoring and analyzing the functioning of monopolies for timely detection of possible anti-competitive practices and protection of consumer interests remains an important problem for research. The basis of effective regulation of natural monopolies is the development of antimonopoly policy and control over market concentration, because ensuring healthy competition and preventing abuse of a dominant position on the market promotes the development of

innovations, the latest technologies, which is a kind of stimulus for the Ukrainian economy in general.

The need for the activity of natural monopolies acts as a "market failure", since one of the market laws - the law of competition - does not apply in such structures. The government and the regulatory bodies and commissions created by it must apply a variety of tools according to methodological recommendations and monitor the activities of natural monopolies.

The complexity of such a process is manifested in the significant social component of the activities of such structures, their impact on the population's provision of basic needs.

Taking into account the transformational period of the functioning of the economy of Ukraine, the movement towards integration with the European Union and the adoption of part of their norms and requirements, the need for integral sustainable economic growth, an increase in the level of national security and the standard of living of citizens, the issue of researching the state regulation of natural monopolies in the national economy is urgent. Thanks to effective regulation, the country can provide favorable conditions for business, attract investments and develop new industries, which contributes to its further economic growth and development.

Keywords: natural monopoly, national economy, state regulation, competitive environment, monopolization.

Стаття надійшла до редколегії 07.11.2023

Прийнята до друку 29.11.2023